

ELS FIDEUS A LA CASSOLA DE MARTÍ I POL: UNA RECEPTE D'ÈXIT¹

MARIA PUJOL I VALLS
Universitat Internacional de Catalunya

The noodles in the pot of Martí i Pol: a successful recipe

El recull de poemes infantils *Bon profit!* de Miquel Martí i Pol s'ha convertit en un best-seller català i és un referent dins del seu gènere. Aquesta recepció tan singular s'explica gràcies a tres aspectes clau: l'estil innovador marcat pel context històric de la seva creació el 1986, la popularitat de l'autor i les il·lustracions de Carme Solé Vendrell.

Paraules clau: Miquel Martí i Pol, *Bon Profit!*, Carme Solé Vendrell, poesia infantil, literatura catalana.

The compilation of children's poems, Bon Profit! by Miquel Martí i Pol has become a bestseller in Catalan and is a reference work within its genre. This unique reception can be explained as a result of three key factors: the innovative style marked by the historical context of its creation in 1986, the popularity of the author and the illustrations by Carme Solé Vendrell.

Keywords: Miquel Martí i Pol, *Bon Profit!*, Carme Solé Vendrell, children's poetry, Catalan literature.

Si defensem que el conjunt de l'obra de Miquel Martí i Pol és una excepció, també podem afirmar que el seu llibre de poesia infantil *Bon profit!* (Martí i Pol, 1986) és l'excepció que confirma la regla. I aquesta apreciació es formula des d'una perspectiva sociocultural i —per què no?— comercial; en canvi, des del punt de vista creatiu, afortunadament, aquest títol es troba acompanyat per la producció de totes les *joanes raspalls* que han fornit la literatura catalana de poesia meritòria per als menuts. I prenem aquí l'escriptora centenària com a representant dels autors audaçs que han conreat el gènere des de l'inici de la recuperació cultural; molts d'ells han ofert una obra acurada i captivadora, però cap volum d'un sol autor ha assolit la divulgació de *Bon profit!*

Així doncs, quins indicadors demostren que aquest llibre és únic? Ras i curt: el nombre d'edicions i reedicions al llarg de gairebé tres dècades. Si bé la publicació de 1986 amb Empúries només va comptar amb una edició, el format de Barcanova de 1999 —amb una presentació reversible que combina aquest recull amb el de *Per molts anys!*, del mateix autor— es troba actualment a l'onzena. A més, el 2003, Empúries va aprofitar l'empenta per divulgar-la amb tapa dura juntament

1. Aquest article té l'origen en una comunicació presentada al II Col·loqui Internacional Miquel Martí i Pol (17-19 d'octubre de 2013).

amb el disc compacte dels poemes musicats per Toti Soler i recitats per ell mateix i Cinta Massip (Martí i Pol, 2003a), que ja havia sortit a la llum independentment quatre anys abans (Martí i Pol, 1999a).

Més enllà de l'èxit de vendes, aquest poemari s'ha convertit en una lectura habitual en moltes escoles i alguns dels poemes apareixen en llibres de text d'educació primària.² Fins i tot, àmbits com l'hostaleria han estat permeables amb l'obra, perquè el poema «Croquetes» serveix de decoració en establiments de menjar per emportar: «Se'ns esmolten les dentetes / quan la mare fa croquetes. / Ben rosses i cruïdores, / no te'n menges, en devores. / En qualsevol ocasió, / si hi ha croquetes, millor» (Martí i Pol, 1986: 22).³ I seria interessant conèixer si aquesta és una estratègia de màrqueting eficaç.

Davant d'aquesta situació, cal preguntar-nos quins factors han provocat aquests resultats. O, dit d'una altra manera: si bé diversos reculls de poesia publicats en les últimes dècades, i dels quals se n'ha elogiat a bastament la qualitat literària, podien merèixer el mateix ressò, per què ha despuntat tant la publicació de Martí i Pol? Principalment, existeixen tres raons: la quotidianitat dels temes, la popularitat de l'autor i la qualitat de les il·lustracions de Carme Solé Vendrell.

Bon profit! apareix en un moment de sequera en la poesia infantil en català. A diferència de la narrativa per a aquests lectors, que havia començat a reviscolar sobretot als anys seixanta, gairebé l'única lírica a l'abast provenia dels poetes anteriors als anys quaranta.⁴ És lògic que els primers autors que van aprofitar les esclatxes de la censura es decantessin pel gènere majoritari per antonomàsia, ja que la poesia és d'un caràcter més exclusiu i, d'una manera o altra, no s'havia parat mai de conrear.⁵ Per tant, la primera generació escolaritzada en català després del franquisme només disposava d'una poesia majoritàriament escrita com a mínim mig segle abans, d'una de poc assequible produïda a l'ombra de la repressió o d'una de contemporània de ben incipient. Miquel Desclot (1993: 32-34), en un recorregut històric pel gènere, solament glossa quatre autors de la represa que publiquin volums de poesia infantil abans de Martí i Pol. Josep Carner (1963) enceta el camí amb *Museu zoològic*, el 1963, i *Bestiari*, l'any següent (1964); Marià Manent (1980) i Joana Raspall (1981) no hi fan una incursió fins a principis dels vuitanta amb *Espígol blau* i *Petits poemes per a nois i noies*, respectivament. Finalment, el 1984, Joan Vila i Vila s'hi afegeix amb *La pluja boja* (Vila, 1984). Per pal·liar aquesta situació desoladora, l'editorial Empúries treu a la llum una col·lecció de poesia infantil el 1986: «La Poma Verda», dirigida pel mestre Ramon Besora, Carme Solé Vendrell i Martí i Pol. Encarreguen el primer títol a Olga Xirinacs, que proposa l'obra *Marina* (Xirinacs, 1986), amb dibuixos d'Asun Balzola. Al

2. Per exemple, «Pa amb xocolata» (*Llengua catalana, aprendre a llegir*, 1996: 22), «Ous ferrats» i «Patates fregides» (Camps, 1998: 50-51), «Fideus a la cassola» (Martín, 2004: 116; Interlínia SL, 2007: 22), «Xocolata desfeta» (Camps, 2007: 104-105) i «Pa torrat amb mantega» (Canyelles, 2010: 35).

3. A la botiga Nostrum del carrer Provença de Barcelona.

4. Els quals tampoc no van escriure poesia per a nens, sinó que s'oferia a la mainada poesia per a adults que els resultava assequible.

5. Segons Graña i Iribarren (2008: 9), l'essència de la literatura es preserva en la poesia els primers anys de la represa, mentre que posteriorment se sosté en la prosa.

cap de poc, els mateixos Martí i Pol i Solé Vendrell presenten el llibre que aquí analitzem.

Per aquest fet, la col·lecció neix amb la voluntat d'omplir un buit: els creadors actuen per posar-se al servei de la societat amb l'objectiu de formar nous lectors que mantinguin la literatura viva. Per aconseguir-ho, proposen un estil que es correspon amb la realitat dels infants d'aquell moment i que actualitza la tradició poètica. Carme Solé Vendrell explica que, quan gestava *Bon profit!* amb el poeta, tenien clara la consigna que els nens s'havien de sentir propers als assumptes sobre els quals llegien.⁶ Per això, van triar menjars que els entusiasmen: xocolata desfeta, pa torrat amb mantega, fideus a la cassola, ous ferrats, arròs blanc, patates fregides, carn arrebossada, crema, bunyols, flam, pa amb xocolata, pa amb oli i sucre, croquetes, truita i pa amb tomàquet. Atès que la poesia infantil està sovint caracteritzada per interessos temàtics propis de l'entorn dels nens —Teresa Colomer posa com a exemple els animals, la natura o les joguines (Colomer, 1999: 157)—, un tema com el del menjar és previsible per a la poesia infantil perquè és rellevant per al lector. És a dir, el nen identifica i s'identifica amb el contingut dels versos perquè forma part de la seva realitat i, per tant, estableix fàcilment un vincle entre la poesia i el món propi. De manera que, a la llista de Colomer, es podria afegir el tema del menjar perquè s'integra en la quotidianitat dels lectors. Cal aclarir que aquesta connexió entre els poemes i els joves també es deu a l'accessibilitat d'una llengua poc obscura.

Concretant una mica més, aquests plats descriuen la predilecció de les persones per certs aliments i la joia de compartir-los; per això, si els infants tenen els mateixos gustos que els que s'expressen als versos, s'hi sentiran atrets. Per exemple, el lector fàcilment es farà seu el plaer gastronòmic que s'exalta en un poema sobre el pa amb tomàquet:

Pa amb tomàquet

Déu ens dó ser catalans
per menjar bon pa amb tomàquet
amb un raig d'oli discret
i un pols de sal si fa falta;
pa de pagès si pot ser
que és més saborós que els altres
i tomàquet ben madur,
però que no ho sigui massa.

Déu ens dó un tall de pernil
o llonganissa ben ampla
perquè acompanyin el pa

6. Carme Solé Vendrell ho va explicar a qui escriu aquest text en una conversa l'estiu de 2013.

ben sucadet amb tomàquet;
pernil de bon mastegar,
lloganissa de la Plana
que els osonencs en això
tenim molta anomenada.

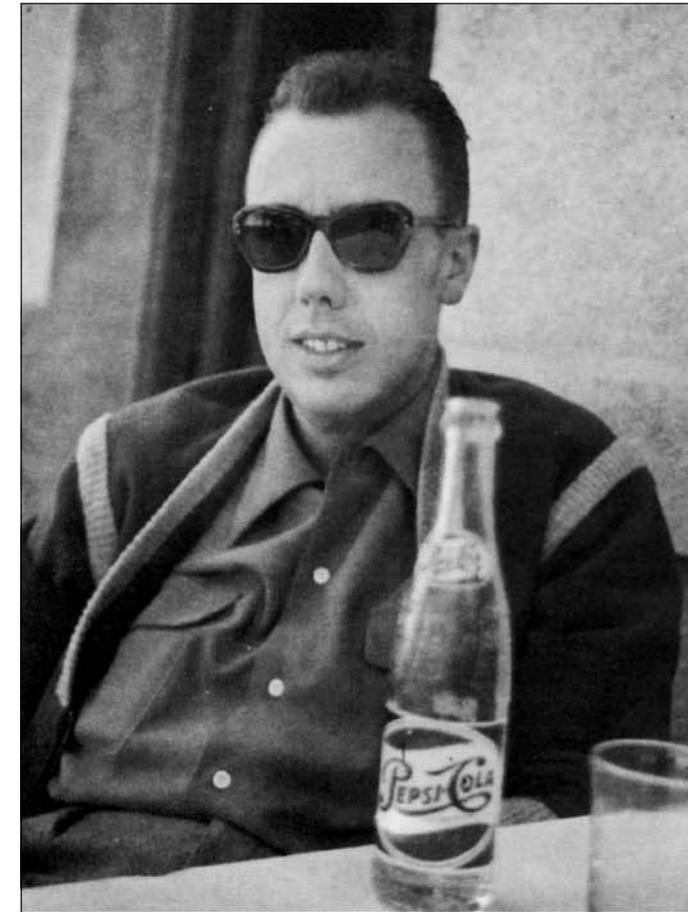
Déu ens dó tot el que he dit
i bons amics a la taula
per compartir el que mengem
i fer petar la xerrada,
que conversar amb els amics
sempre sol despertar gana
i el menjar, si és compartit,
resulta més saludable.

(Martí i Pol, 1986: 26-27)

Per tant, els més joves i els intermediaris entre ells i la literatura troben en aquest recull una proximitat que no era tan present en els precedents; consegüentment, aquesta diferència servirà per portar *Bon profit!* cap a l'èxit.

De totes maneres, encara que hem resseguit els primers títols poètics purament infantils de la represa, no es pot ser taxatiu o excloent a l'hora de determinar quines obres són per als més joves. Els límits entre la literatura infantil i juvenil i la que està destinada als adults sempre han estat indefinits; així, el concepte en si ha despertat controvèrsia perquè es pot definir com aquelles obres *escrites per a infants o llegides per infants*.⁷ L'obra martipoliana atia el foc en aquest debat perquè tant es pot considerar només obra infantil la que l'autor ha destinat a aquests lectors —*Bon profit!*, *Per molts anys!* (Martí i Pol, 1999a)— com la que va dirigir al públic en general i s'ha publicat en col·leccions infantils —*Hivern* (Martí i Pol, 1978a), *Primavera* (Martí i Pol, 1978b), *Cada mot un món* (Martí i Pol, 1979). I és que no ha de semblar paradoxal que, per exemple, quan Ramon Besora treballa els poemes «Hivern» i «Primavera» a l'escola El Puig d'Esparguera, els hagi extret del llibre *El Poble* (Martí i Pol, 1966) —considerat per a adults—, i tanmateix els publiqui amb les il·lustracions dels alumnes a la col·lecció «El Petit Mall» d'Edicions del Mall, destinada a infants. O que l'antologia *Cada mot un món*, a càrrec de Miquel Desclot, estigui «pensada sobretot per a un àmbit escolar» (Desclot, 1979: 14), tot i que els textos provenen de *L'arrel i l'escorça* (Martí i Pol, 1975), *El llarg viatge* (Martí i Pol, 1976), *Amb vidres a la sang* (Martí i Pol, 1977a), *Crònica de demà* (Martí i Pol, 1977b) i *Estimada*

7. En conseqüència, tenint en compte un paràmetre o l'altre, es considera, per exemple, que *El mecanoscrit del segon origen* o *Robinson Crusoe* en formen part o no. Caterina Valriu (1998: 14) compara definicions de literatura infantil que es diferencien perquè es pren el lector com a destinatari o bé com a receptor.

A Donostia. Durant el viatge de noces. Fons Miquel Martí i Pol de Roda de Ter. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

Marta (Martí i Pol, 1978c).⁸ Aquesta elasticitat comporta un petit miracle: que en el futur aparegui «nova poesia infantil» de Martí i Pol. Qui ens frena de publicar en una col·lecció per a joves més poemes seus per a adults?

8. En la mateixa línia, Perry Nodelman confirma aquesta característica de la poesia infantil: «*In fact, many of the poems published in books intended for children weren't written with the idea that their audience would consist specifically of children: They are poems originally intended for adults that editors of collections of poetry thought might interest young readers. Clearly, then, the distinction between children's poetry and adult poetry is much less firm and clear-cut than the distinction between children's fiction and adult fiction; and the strategies children need to make sense of and derive pleasure from their experiences of poetry are the same ones we adults need to make sense of and derive pleasure from our own experiences of poetry*» (Nodelman, 1996: 193).

Posteriorment a *Bon profit!*, treu tres títols més per a infants: la novel·la *En Joan silencis* (Martí i Pol, 1988); l'edició reversible de *Bon profit!* amb el recull inèdit de poesia *Per molts anys!* (Martí i Pol, 1999a) sobre els mesos de l'any, i l'àlbum il·lustrat amb el poema *Quietud* (Martí i Pol, 2004), extret del volum *Quietud perduda* (Martí i Pol, 2003b). Tots tres estan acompanyats per l'obra gràfica de la fidel Carme Solé Vendrell.

Així doncs, la poesia martipoliana es mou entre una audiència d'arena move-dissa. Pere Farrés (1997: 39) afirma que «la seva obra ha aconseguit una difusió simplement extraordinària i ha demostrat la possibilitat de connectar amb un públic no tan sols ampli, sinó heterogeni». Fins i tot, aquesta ductilitat resulta molt saludable perquè els lectors de diferents edats realimentin el ressò de l'obra. Com que s'ha convertit en un dels poemes més estimats de les lletres catalanes, la poesia infantil es beneficia de la seva marca per obrir-li les portes d'editors, distribuïdors, mestres, bibliotecaris, pares i altres mediadors. Deixant de banda la qualitat literària, l'autoria de l'escriptor osonenc comporta una garantia per als editors menys arriscats. I altres adults que hagin de recomanar poesia a la quitxalla i que no disposin de prou recursos per fer-ne una anàlisi seguiran l'indicador de la popularitat per assegurar l'encert. És més, tot i que comptin amb criteri propi, és possible que se sentin il·lusionats per fer descobrir el poeta als més petits. Resulta fàcil imaginar la situació en què un mestre o un pare tria un recull de Martí i Pol amb l'esperança que aquell llibre acosti el lector a una literatura «sense adjectius». De manera que, per un costat, no té dubte de la talla dels poemes i, per l'altre, es garanteix que sigui adequat per a nens perquè apareix en col·leccions infantils i amb una presentació atractiva per a ells.

Aquest format infantil sovint compta amb l'obra pictòrica de Solé Vendrell. Ella, a més de definir amb el poeta el contingut de *Bon profit!*, l'il·lustra, juntament amb *L'aniversari* (Martí i Pol, 1983), *Per molts anys!* (Martí i Pol, 1999a), *En Joan silencis* (Martí i Pol, 1988) i *Quietud* (Martí i Pol, 2004). Per tant, només tres llibres infantils contenen dibuixos d'altres artistes: els dos que Ramon Besora va fer visualitzar als alumnes d'El Puig; i *Cada mot un món* (1979), amb Xavier Grau, dins de la col·lecció «Sis Joans», d'aparença sòbria i amb alguna il·lustració a dues tintes.

El valor que aporta la col·laboració de Solé Vendrell també ajuda a la bona recepció dels llibres. En el cas de *Bon profit!*, es deu a l'excel·lència de la creació d'aquesta dibuixant perquè, una vegada més, ofereix unes imatges que també contenen un caràcter poètic; aquí, text i il·lustració casen per fer-nos compartir les interioritats dels personatges i la seva relació amb el menjar. A més, no oblidem que és una de les il·lustradores catalanes més internacionals i dos cops ha estat mereixedora del Premio Nacional de Ilustración —el 1979 i el 2013— i també dels premis Janusz Korczak 1979, Catalònia 1984, Crítici in Erba 1992, Octogone la Fonte 1992 i la Creu de Sant Jordi el 2006. D'entre el centenar de les seves obres, n'hi ha que acompanyen textos d'autors com Mercè Rodoreda, Pere Calders, Maria Aurèlia Capmany, José Agustín Goytisolo, Bertolt Brecht i Gabriel García Márquez, a més d'alguns de propis.

A causa de l'època històrica en què viuen, tant Martí i Pol com Solé Vendrell comparteixen el repte de recuperar i modernitzar una tradició estroncada: cal que estableixin vincles entre els referents dels anys trenta i les fórmules contemporànies per refer l'imaginari infantil. L'encert de la creadora, justament, és el de construir un estil propi constantment en procés que uneix el llegat pictòric i l'experimentació. Tant és així que cada dibuix de *Bon profit!* ret homenatge a altres artistes perquè estan inspirats en personatges de Guillermo Mordillo, Maurice Sendak, Étienne Delessert (i Brueghel el Vell), Mercè Llimona, Tony Ross (i Leo Beltoft), David McKee, Letizia Galli, Asun Balzola, Joan G. Junceda, Janosch, Cesc, Štěpán Zavřel i Fulvio Testa. Propicia, d'aquesta manera, una picada d'ullet cap als lectors que identifiquin les referències metaficcional; aquests hauran de tenir cert bagatge en el món de la il·lustració, però també de la pintura —per exemple, una al·lusió és al quadre *Les noces camperoles* de Brueghel el Vell, del segle XVI— i, per tant, una vegada més es demostra que l'obra infantil i juvenil no només està destinada als més petits, sinó que els adults també en poden gaudir si superen certs prejudicis.⁹

En conclusió, l'èxit de *Bon profit!* es deu en primer lloc a la temàtica i la llengua emprada en els poemes ja que presenta els aliments com a plaer quotidià i proper als infants; en segon lloc, al fet que els adults difonguessin la seva obra infantil, atès que la popularitat de l'autor ha servit de passaport, i, finalment, al mestratge de la il·lustradora que trasllada el to poètic del text a les imatges, alhora que hi evoca mestres de la tradició gràfica.

Bibliografia

- CAMPS, Montserrat; GIL, Rosa. *Aprendre a llegir 2, cicle inicial*. Barcelona: Barcanova, 1998.
- CAMPS, Montserrat. *Nou Saltamartí 1, cicle inicial*. Barcelona: Barcanova, 2007.
- CANYELLES, Anna (ed.). *Lectures 1 - Cicle inicial del Projecte Tram*. Barcelona: Text La Galera, 2010.
- CARNER, Josep. *Museu zoològic*. Barcelona: Nauta, 1963.
- *Bestiari*. Barcelona: Les Edicions de la Rosa Vera, 1964.
- COLOMER, Teresa. *Introducción a la literatura infantil y juvenil*. Madrid: Síntesis, 1999.
- DESCLOT, Miquel. «Miquel Martí i Pol, com el campanar de Roda». A: MARTÍ I POL, Miquel. *Cada mot un món*. Barcelona: Lumen, 1979, 9-14.
- «La poesia per a infants a Catalunya». *Faristol*, 15 (1993), p. 31-34.
- FARRÉS, Pere. «El més essencial es diu senzillesa». *Lletra de Canvi*, 43 (1997), p. 37-39.

9. Algunes idees sobre l'obra de la il·lustradora provenen de la ponència de M. Carme Bernal i Carme Rubio com a «Acte d'homenatge a la figura i l'obra de la il·lustradora Carme Solé Vendrell» a la Quarta escola d'estiu de literatura infantil i juvenil, el 4 de juliol de 2013 a l'Abadia de Montserrat.

- INTERLÍNIA SL. *Bloc Llengua 1*. Barcelona: Text La Galera, 2007.
- Llengua catalana, aprendre a llegir*. Barcelona: Barcanova, 1996.
- MANENT, Marià. *Espígol blau*. Barcelona: Joventut, 1980.
- MARTÍN, Carme; BERNAUS, Carme; BENET, Immaculada [et al.]. *Bufi 1, llibre de lectura, llengua i literatura*. Barcelona: Vicens Vives, 2004.
- NODELMAN, Perry. *The Pleasures of Children's Literature*. Nova York: Longman, 1996.
- RASPALL, Joana. *Petits poemes per a nois i noies*. Barcelona: Daimon, 1981.
- VALRIU, Caterina. *Història de la literatura infantil i juvenil*. Barcelona: La Galera-Pirene, 1998.
- VILA I VILA, Joan. *La pluja boja*. València: Gregal, 1984.
- XIRINACS, Olga. *Marina*. Barcelona: Empúries, 1986.

Obres de Miquel Martí i Pol citades

- MARTÍ I POL, Miquel. *El Poble*. Palma: Daedalus, 1966.
- *L'arrel i l'escorça. Obra poètica I*. Barcelona: Edicions del Mall, 1975.
- *El llarg viatge. Obra poètica II*. Barcelona: Edicions del Mall, 1976.
- *Amb vidres a la sang. Obra poètica III*. Barcelona: Edicions del Mall, 1977a.
- *Crònica de demà*. Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall, 1977b.
- *Hivern*. Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall, 1978a.
- *Primavera*. Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall, 1978b.
- *Estimada Marta*. Barcelona: Edicions del Mall, 1978c.
- *Cada mot un món*. Barcelona: Lumen, 1979.
- *L'aniversari*. Barcelona: Hynsa, 1983.
- *En Joan silencis*. Barcelona: La Magrana, 1988.
- *Bon profit!* Barcelona: Empúries, 1986.
- *Bon profit! / Per molts anys!* Barcelona: Barcanova, 1999a.
- *Bon profit! / Per molts anys!* Barcelona: K-Industria Cultural, 1999b. [Disc compacte amb Toti Soler i Cinta Massip]
- *Bon profit!* Barcelona: Empúries, 2003a. [Inclou disc compacte]
- *Quietud perduda*. Barcelona: Edicions 62, 2003b.
- *Quietud*. Barcelona: Cruilla, 2004.